

1. Het Gezag van het Oude Testament

Introductie

Waarom noemen christenen een deel van de Bijbel het “Oude Testament”? De naam is wat ongelukkig gekozen. Zoals we later zullen zien slaat het op een “verbond” dat God met een groep mensen sloot. We spreken dan ook wel eens van de boeken van het “Oude Verbond”, in tegenstelling tot de boeken van het “Nieuwe Verbond”.

De apostel Paulus geeft al een hint aangaande de bedoeling van de boeken van het Oude Testament. In 1 Kor. 10:11 schrijft hij: “Wat hun overkwam is voor ons een voorbeeld; *het werd te boek gesteld als een waarschuwing* omdat het einde der tijden op ons afkomt.” (Willibrordvertaling). Als het Oude Testament alleen maar dient als een voorbeeld, een waarschuwing, dan zou dat ook kunnen zonder dat er sprake is van een soort “gezag” dat veel christenen toch aan het Oude Testament toeschrijven – dan zou het Oude Testament niet veel méér zijn dan ieder ander boek waaruit men voorbeelden kan halen over hoe het moet, of niet moet. Maar, zoals gezegd, over het geheel genomen wordt aan het Oude Testament wel degelijk een bepaald soort “gezag” toegekend. Regelmatig komen we immers zinnestukjes tegen als: “en God sprak”; als God iets zegt, hoe zou dat zonder gezag kunnen zijn?

In de kerk horen we mensen nogal eens het woordje “inspiratie” gebruiken – een woord dat maar zelden voorkomt in de Bijbel zelf. Echt verhelderend is het woord “inspiratie” niet; het verklaart niets, en hoe het werkt blijft veelal ook in het duister. In het Oude Testament kom je wél schrijvers tegen die van hun boeken zeggen dat ze onder een “innerlijke drang” geschreven zijn, alsof God op hun denken inwerkte en ze aanspoorde om die gedachten en inzichten op te schrijven. Deze sterke indrukken krijgen vaak de literaire vorm van een “gesprek” waarbij de schrijver aangeeft de gedachten en woorden van God te vertolken. Wie deze geschriften in direct verband met God brengt, kan haast niet anders dan er gezag aan toekennen.

Dit boek erin, dat boek eruit

Was het maar zo eenvoudig dat door even te snuffelen het gezag van oudtestamentische boeken overtuigend op een mijl afstand te ruiken is. Als wij een Bijbel kopen is voor ons al uitgemaakt hoe die eruit ziet en welke boeken erin staan. In de prijs

zit ook een stukje “traditie”, en het is “take it or leave it”. Dit lag iets minder dan 2000 jaar terug in de geschiedenis toch wel anders. Een ‘compleet’ Oud Testament was sowieso al moeilijk te vinden; in de synagogen bevonden zich een keur aan boekrollen en omdat deze rollen nogal kostbaar waren, was er sprake van een selectie van beschikbare boekrollen.

In elke synagoge was er wel een Torah-rol, of Torah-rollen - een weergave van de eerste 5 boeken van het Oude Testament die traditiegetrouw werden toegeschreven aan Mozes. Door christenen en Joden worden deze vijf boeken "de Wet" (Torah) genoemd, maar christenen zullen tegelijkertijd aangeven dat die wetboeken wel gezag hebben, maar niet hetzelfde gezag als Joden eraan geven.

Daarnaast was het gebruikelijk om boekrollen te hebben van een aantal Profeten, met name Jesaja en Jeremia en een aantal "kleine" profeten, zoals Amos, Joël en Maleachi. "Klein" slaat op de boekjes, en niet op de profeten. De derde groep boekjes stond bekend als de Geschriften, waar men o.a. de Psalmen en geschiedkundige boeken kon vinden. (De traditie die zich rond de boekrollen opbouwde was dat ze foutloos geschreven dienden te worden;

eenmaal in gebruik genomen, mocht het perkament niet meer met de handen aangeraakt worden, maar met een aanwijsstokje in de vorm van een handje dat met de naam "jat" of "yad" door het leven gaat.)

In de eerste eeuw van de christelijke jaartelling kwam er in de Joodse gemeenschap min of meer overeenstemming

over de vraag welke boeken konden rekenen op gezagserkenning en welke niet. Boeken die "seculier" aandeden, zoals het boekje Esther, werden hier en daar een lange tijd geweerd. Ook is het boekje Daniël lange tijd afgewezen, en in de Joodse weergave van het Oude Testament vinden we het dan ook niet ondergedeeld bij de "profeten", maar onder de "geschriften", alsof men impliceerde te zeggen dat het profetische gehalte van een andere klasse was dan van de algemeen erkende profeten.

Dat er een zekere mate van discussie voorafging aan de erkenning van oudtestamentische boeken kunnen we terugzien in de verschillen die te vinden zijn tussen de opsomming van erkende boeken in de Hebreeuwse weergave van wat christenen het Oude Testament noemen, door de rabbijnen samengesteld omstreeks 100 na Chr., en de eerder verschenen Griekse vertaling ervan, de Septuagint (c. 150 v. Chr.). Geïnteresseerden speuren maar eens op Wikipedia. Criterium voor de samenstelling van het Hebreeuwse Oude Testament was dat het origineel in het Hebreeuws moest zijn geschreven. De Septuagint kent een tiental boeken die blijkbaar alleen maar in het Grieks zijn 'gepubliceerd' - die werden niet erkend.

Omdat er betrekkelijk veel Joden leefden in de “diaspora” – de verstrooiing, dus buiten de grenzen van het land Israël – en de meeste Joden het Hebreeuws niet meer spraken of lazen, ontstonden er ook andere vertalingen of dialecten, zoals de Samaritaanse versie van de vijf boeken van Mozes, of de Aramese *Targums* en de Syrische *Peshitta*. Al deze vertalingen kenden kleine of grotere verschillen in hun bundeling omdat men plaatselijk afweek van de samenstelling die men in Israël gebruikte.

De keus was aan de christenen

Toen de christenen zich over de erkenning van oudtestamentische boeken bogen lag één ding voor de hand: er woonden zoveel christenen buiten de grenzen van het land Israël dat de samenstelling zoals te vinden in de Septuagint een gelopen race was. De taal van de christenen was voornamelijk Grieks en niet Hebreeuws, Aramees of Syrisch.

Het betekende dat vrijwel alle niet-Hebreeuwse boeken ook in de christelijke traditie een plek kregen, en sommige van deze boeken hadden in de eerste eeuwen van de christelijke jaartelling een hoge mate van gezag. Het was echter Maarten Luther die met zijn vertaling van de Bijbel de keus maakte een samenstelling van het Oude Testament te gebruiken die overeenkwam met de Joodse. De overige boeken plaatste hij bij de “apocriefe boeken”, dat zijn boeken waarvan de authenticiteit wordt betwijfeld of verworpen. De verdedigers van deze apocriefe boeken, in Europa waren dat voornamelijk de Rooms-Katholieke christenen, bereikten een onderlinge overeenstemming ten tijde van het Concilie van Trente (1545-1563); de apocriefen staan in de Bijbel zoals de Rooms-Katholieke Kerk die heeft samengesteld, en die boeken worden in het algemeen de deuterocanonieke boeken genoemd – boeken van de “tweede” canon, met als strekking: stichtelijke lectuur.

Over het algemeen zijn er twee soorten Bijbels in omloop in Nederland: met of zonder apocriefe (deuterocanonieke) boeken, die trouwens ook wel intertestamentaire boeken worden genoemd, omdat ze veelal samengebundeld zijn tussen het Oude en Nieuwe Testament in. Wie echter de Willibrordvertaling neemt zal ontdekken dat de volgorde van boeken anders is dan die van de Nieuwe Bijbelvertaling. Ook de namen van Bijbelboeken zijn soms anders. Het is even wennen.

Canon, oftewel: maatstaf

Het woordje “canon” is wat misplaatst, nu we ontdekt hebben dat er nogal wat varianten bestaan. Immers, de grondbetekenis van het woordje “canon” is “maatstaf”, en we willen als christenen toch niet de indruk wekken dat we door de eeuwen heen een flexibele maatstaf hanteren.

We spreken van een bijbelse canon als we duidelijk willen maken welke boeken wèl en welke niet in de Bijbel thuishoren. Daaraan vastgekoppeld is de gedachte dat de boeken die wèl in de Bijbel zijn opgenomen dan ook gezag dragen en we meten wat tot het erfgoed van het christelijk geloof behoort af aan de erkende boeken – dat is wat “canoniek” dus ook betekent. Dan gaat het niet zozeer om de plaats waar een

bepaald boekje staat, maar om de inhoud – dat boekje behoort dan tot de maatstaf waarmee bepaalde (kerkelijke) inzichten “gemeten” worden. Nogmaals, het begrip “canon” dient om onderscheid te maken tussen boeken waarin de juiste (niet volmaakte!) godskennis geopenbaard wordt en boeken die dit missen of zelfs een verkeerde godskennis weergeven. Tegen de achtergrond van de ware godskennis wordt elk ander of daaropvolgend inzicht getoetst. Hetgeen de toets doorstaat heeft dan ook “gezag”. Dat dit toetsen geen gemakkelijke taak is zal duidelijk zijn.

Gezag en inspiratie

Door de kerkgeschiedenis heen is niet altijd hetzelfde antwoord gegeven op de vraag wat nu eigenlijk “gezag” is, of wat “gezag” heeft. Sommige christenen zullen zeggen dat wat geïnspireerd is, per definitie gezag heeft. Maar, zoals al eerder opgemerkt, inspiratie is moeilijk te definiëren, en nog moeilijker te begrijpen. Bovendien, heeft iedereen die zegt (door God) geïnspireerd te zijn meteen “gezag”?

Dit is nog maar het begin. Vragen als: “Heeft God gedichteerd?” en zo ja, “Hoe komen die verschillen in taal en stijl dan in de Bijbel?” of “Is de ene profeet méér dan een andere profeet geïnspireerd geweest?”, schieten een mens dan gauw te binnen. Nog lastiger worden vragen die te maken hebben met de canonieke status van (christelijke) boekjes die na de afsluiting van de Joodse canon zijn geschreven. Of vragen die te maken hebben met het gezag van Jezus Christus: gaat zijn gezag boven het gezag van het Oude Testament uit? Lees bijvoorbeeld eens Matteüs 5:21-48 en vraag jezelf af wat Jezus bedoelde te zeggen met “Maar ik zeg jullie...”. Nog lastiger wordt het wanneer die boekjes het eigen gezag plaatsen boven het gezag van het Oude Testament. Lees bijv. eens Hebréeën 8:13 en merk op dat hier (een deel van) het Oude Testament drastisch lijkt te worden afgeschreven. Als men gaat spreken van een “Nieuw Testament”, impliceert men dan niet dat het Oude Testament (verbond) overstegen wordt, vervangen wordt, of ondergeschikt wordt verklaard? Als dat zo is, hoe verhoudt zich dan het gezag van het Nieuwe Testament tot het Oude Testament? Inderdaad, we zullen merken dat christenen het gezag van het Oude Testament nuanceren t.o.v. het gezag van het Nieuwe Testament.

De erkenning dat inspiratie aan de wieg stond van een Bijbels boekje is eigenlijk niet van doorslaggevend belang om er dan ook gezag aan toe te kennen. Christenen zullen de inspiratie van het Oude Testament niet zo gauw in twijfel trekken, maar dat is een geheel ander verhaal dan er uiteindelijk gezag aan toe te kennen. De vraag is veeleer: wat heeft doorslaggevend, of ultiem gezag?

Over het algemeen zijn burgers gehoorzaam aan bijvoorbeeld verkeerswetten; het zou chaos worden als iedereen de verkeerswetten aan zijn laars lapte. In zekere zin kennen we aan de verkeerswetten een bepaald gezag toe. Het zijn “verzonnen” regels, maar zolang iedereen zich eraan houdt, zien we er het nut van in. Het zijn bepaalde afspraken. We rijden allemaal zoveel mogelijk rechts en dat doen we niet omdat rechts beter is dan links, maar dat doen we omdat we het zo afgesproken hebben. Deze wetten hebben een *toegekend* gezag tot we bijv. met zijn allen afspreken dat we voortaan links gaan rijden.

We gaan van *uiteindelijk* gezag spreken als de toekenning van een bepaald gezag per definitie overstegen wordt door iets dat zelf niet overstegen kan worden door nog méér of nog groter gezag. Voor christenen hebben de woorden van Jezus Christus méér gezag dan de woorden van Mozes, ook al is Jezus Christus naar het inzicht van veel christenen de inspirator van Mozes en komen de beide uitingen dus uit dezelfde gezagsbron. Het kan zelfs voorkomen dat een bepaalde wet, door inspiratie aan het volk Israël gegeven, in de ogen van christenen als achterhaald wordt gezien. Het kan zijn dat de vanzelfsprekendheid van oudtestamentische inzichten na-ijlt tot in onze tijd (doodstraf, positie van de vrouw, slavernij, oorlogsbuit, homosexualiteit, positie van kinderen, lijfstraffen, noem maar op); telkens opnieuw worden deze onderwerpen echter aan de hogere normen en waarden van Jezus Christus getoetst en aan zijn voortlevend gezag onderworpen.

Jezus en het Oude Testament

Jezus hanteert de in zijn dagen gebruikelijke indeling van het Oude Testament: de Wet, de Profeten en de (heilige) Schriften (zie bijv. Lucas 24:44, waar 'Psalmen' een synoniem is voor heilige Schriften, de zogeheten 'hagiografa'). Niet alleen is Hij vertrouwd met het Oude Testament, Hij gebruikt het ook om "gezagskwesties" op te lossen, bijv. in het gesprek met de farizeeën naar aanleiding van het plukken en eten van aren op de sabbat (Lucas 6:1-5). Dit brengt ons bij de vraag of Jezus zich onderwerpt aan het gezag Oude Testament, wat dat dan ook was, of zichzelf ziet als een vertolker die met eigen gezag aangeeft hoe het Oude Testament beleefd en gelezen moet worden. Aan deze vraag zullen we een apart hoofdstuk wijden.